

miszerint az államoknak lehetőségük van egyoldalú intézkedések foganatosítására nemzeti kisebbségeik védelme érdekében.

A 2002–2008 közti terjedelmes időszak vonatkozásában mindössze egy aspektust emelek ki Magyarország külpolitikájának a határon túli kisebbségekkel való viszonyát illetően. Nevezetesen, hogy a magyar politikai pártok felfedezték a határon túli magyarság kérdésében rejlő belpolitikai szempontból hasznosítható tartalékokat. Ez a fejlemény egy olyan folyamat következménye, amelyről Lőrincz Csaba kimondottan óvott 1993-ban közzétett *Tudnivalók a környező országba látogató fideszeseknek* című szövegében. Álláspontja, úgy tűnik, másfél évtized távlatában sem változott meg e tekintetben. Jellemzően idealista volt, de nem naiv: tisztában volt azal, hogy politikai kérdésekben nem a filantropia, hanem a jól körülhatárolható érdek jut kifejezésre – ennek bekalkulálására szólítja fel a határon túli magyar politikai szervezeteket. Utolsó kéziratában (véltetően 2007 végén) a következőképpen zárja kritikai fejtegetéseit: „A határon túli magyar szervezetek tenniszteni próbálnak azon a pályán, ahol a magyarországi pártok futballoznak. Mivel nincs sok esély arra, hogy az utóbbiak a tenisz sza-

bályainak alkalmazására térjenek át, ha játékban akarnak maradni, a határon túliaknak is el kell kezdeniük futballozni.”

Végezetül meg kell említenem, hogy a fentiekben vázolt gondolatmenet pusztán egyetlen aspektus mentén követi végig Lőrincz Csaba tevékenységét. Nem térek ki például a magyarországi kisebbségi kérdés kapcsán kifejtett munkásságára, mint ahogyan arról sem írok, hogyan vélekedett pártpolitikai kérdéseket illetően, illetőleg adós maradok a kontinensen lezajló atrocitásokról készített elemzéseinek szemlélésével. Mindössze egy lehetséges értelmezési keretet vázlok fel, és bízom abban, hogy ezáltal elérem a legambiciózusabb célt, amit recenzens kitűzhet: nevezetesen, hogy az olvasó kézbe vegye a munkát.

Lőrincz Csaba gondosan kerülte a rivaldafényt – vagy ahogyan Németh Zsolt fogalmaz: „amitől azonban mindig berzenkedett, azok a mítoszok voltak”. Véltetően a személye körüli mítoszeremtéssel szemben is ellenérzéseket táplálna. Tekintsük talán munkásságát egyszerűen egy kelet-közép-európai utazás tervének az alkotmányos demokráciák Európája felé.

Ferencz Enikő

SZÓLAMOK

Kántor Lajos: *Barátom a malomban*

■ Kántor Lajos a Noran Libro kiadásában megjelent *Barátom a malomban* című könyve alcíme szerint „Négykezes Csiki Lászlóval”. A „négykezes” zenei műszo, a zeneszámot két személy egy zongorán adja elő. Kántor Lajos könyve valóban „négykezes”, hiszen saját és Csiki László szövegeiből épül fel, a saját azonban valamennyire alárendeltje a másik szövegeinek, minthogy sok helyütt a másikhoz igazodik, a másik szólamára válaszol, a másik kezdeményezéseit folytatja, vagy azoknak megjelenési és más körülményeit írja körül. Érthető ez, hiszen Kántor Lajos a nála hét évvel fiatalabb, korán elhunyt Csiki Lászlónak állít emléket a

könyvvel; Csiki László emberi alakja, életrajzának küzdelmes fejezetei, szövegeinek, verseknek és prózarészleteknek, ankétokra adott válaszainak, esszéinek és leveleinek világa jön elő a könyv lapjairól; így élt és írt Csiki László, így beszélgetett és levelezett, így tervezett és szenvedett – ezt mondja el Kántor Lajos könyve, a *Barátom a malomban*. Azért „négykezes”, mert benne Kántor Lajos mellett Csiki is megszólal; hangjuk nem azonosul, az azonosításra Kántor nem is törekedett, pedig megtehetette volna, hiszen életük és szellemrajzuk sokszor keresztezte és talán ki is egészítette egymást, ahogyan a négykezes zeneműben is az egyik szólamra

válaszol a másik, együtt játszik a két személy, de nem ugyanazt mondják, csak megközelítőleg ugyanazt, s ebben résztint a személyes szólam erősödik fel, résztint pedig a közös tapasztalat- és élményvilág.

A négykezeset zongorán adják elő, jogos hát a kérdés, mi is a zongora, mi tölti be a zongora szerepét Kántor Lajos könyvében. Könnyű válasz a kérdésre, hogy a könyv címében szereplő malom, „a kalotaszentkirályi, azaz zentelki régi vízimalom” az, ahol – mondja Kántor – Csiki kolozsvári évei szabad napjaiban-heteiben jól érezte magát, s amikor kiköltözése előtt el kellett adnia, gondja volt a malom további sorsára, olyan új tulajdonost keresett tehát, aki helyette is szeretni fogja „a Kalotából levezetett víz mellé épített, akkor még nem egészen nyolcvan éves MALMOT”. S a „malmot” szót Kántor csupa nagybetűvel írja, ezzel is hangsúlyozva, milyen kitüntetett szerep jutott Csiki, majd később Kántor életében ennek a már huzamosabb ideje használaton kívüli épületnek. Mert Csiki után Kántor tulajdonába került a malom, aki ugyanolyan szeretettel őrizte és ápolta, mint korábbi tulajdonosa, az időközben kiköltözött barát. De Kántor nagybetűi nemcsak a malom közös szeretetére utalnak, hanem a már nem őrlő, csak régi alakját őrző, hétvégi házzá átalakított építmény jelképes jelentésére is. Arra, hogy a malom, ahogyan Kántor szövegében és Csiki emlékezetében megjelenik, túllépte önmaga árnyékát, egykor volt szerepe, az őrlés helyett most a meditáció, a pihenés és a gondolkodás helyének és terének szerepét vette fel, és ezáltal a volt, majd a későbbi tulajdonos számára egy egész világot jelentett, azt a világot, amit Erdélynek mondunk. Erdélyt jelképezi tehát a csupa nagybetűvel írott malom, és a hozzá kötődő érzelmi szálak a korábbi és a későbbi tulajdonos részéről azonosak az Erdélyhez kötődő szálakkal. A malmokban búzát őrölnek és lisztet termelnek, amiből aztán kenyeret sütnek. Nem nehéz a malmot ilyképpen szimbólumnak érteni: az élet, aztán a kisebbségi élet malom, amelyben embert őrölnek és személyiséget termelnek, majd a személyiség művé formálódik. Életművé, ha úgy tetszik. Míként Kántor Lajosé és Csiki Lászlóé.

Az ily módon jelképpé alakított vízimalom ugyanakkor az elbeszélés nézőpontja és narratív szituáció is. A malom által és a malom közvetítésével nyílnak meg a rálátás irányai Erdélyre, az erdélyi életre és hagyományokra, a rendszerváltozást megelőző nehéz, mindennemű megpróbáltatásnak kitett évekre, ezzel együtt Csiki László életrajzára és műveire, versekre meg regényekre, ezen túlmenően pedig – főszerepben a *Korunk* folyóirattal – az erdélyi művelődési életre, művelődési történésekre, mások műveire és életrajzára. Nevek hosszú sora tűnik fel Kántor Lajos könyvének lapjain, s minden névhez egy-egy történet tartozik, ami azt jelenti, hogy a *Barátom a malomban*, mint maga a malom is, átlépi saját határait, többé már nem csupán egy éveken át tartó barátság dokumentuma, hanem magának az erdélyi műveltségnek, irodalomnak és képzőművészetnek közeli története, minek alapján Kántor Lajos könyve joggal mondható egy sajátos, narratív nézőpontból előadott jelen idejű erdélyi művelődéstörténetnek és szellemrajznak.

A malom mellett egy másik narratív nézőpontot is megformált a könyv szerzője. Csiki László kemény megpróbáltatások után, beidézések és kihallgatások meg a belőlük következő súlyos belső kínok nyomán kiköltözött, eladta Kátor Lajosnak a malmot, de nem hagyta el életrajzának, születésének, életének, családi és közéleti történéseinek sem az idejét, sem a helyszíneit. Szoros kapcsolatot tartott fenn az elhagyott Erdéllyel, műveiben, verseiben, elbeszéléseiben, regényeiben erdélyi életének viszontagságait írta fáradhatatlanul, filmet írt és filmek forgatásában vett részt, levelezett és kérdésekre válaszolt, hosszú életrajzi beszélgetést folytatott, és írásait, ha csak tehette, és ha csak a körülmények megengedték, Erdélyben adta közre, s mindezt nem azért – ezt többször hangsúlyozta –, mert az elmúlt években valóban működött az anyaországban, ahová Csiki kiköltözött, egyfajta nosztalgiával édesített Erdély-sírámmal, minek folytán minden onnan érkező személy vagy gondolat külön figyelmet kapott, hanem azért, mert kiköltözése nyomán elszakadni nem tudott, nem is akart, s ebben semmiféle számítás nem volt,

főként pedig nem számított a túlcsonduló Erdély-nosztalgia támogatására. Tette a dolgát, írt és szerkesztett, s ugyanezt tette Kántor Lajos is, akit úgyszintén bekerítették az otthoni körülmények, mégis otthon maradt, írt és szerkesztett, kiállításokat szervezett, művelődési rendezvények szervezője és látogatója volt, levelezett, és művelte a publicisztikát meg a kritikát, s mindezt nem azért, mintha őt is elérte volna a sokszor túlzott Erdély-érdeklődés hulláma, hanem azért, mert éppen ezt az életet választotta, s ebben semmi hősiest nem látott, ahogyan Csiki sem a kiköltözés tényében.

A *Korunk* egyik kérdésére válaszolva beszélt Csiki László a romániai román avantgárdok meneküléséről. „Ámde vannak, ha nem is nagyobb, de tágabb kultúrák” – írta válaszában Csiki, majd így folytatta: „Nem mellékes, nem is véletlen, hogy a dicstelenül elmúlt század elején jó néhány román író egyenesen a francia irodalom élvonalába ment át. Az avantgárd szabadsága ez! Illetve a latinitás. Illetve a menekülés kényszere vagy csak egyéni vágya. A többségből a még nagyobb többségbe. Ott pedig a honosodás. De a választás lehetősége mégis megadatott nekik! És vitte őket a sokszor megtagadott népköltől örökölt ifjonti erő. A honfoglalásé. Máig.” Saját menekülésének ellenpontját írta meg az ankét kérdésére adott válaszában Csiki László. Ő nem többségből menekült többségbe, hanem kisebbségből többségbe, ő nem kényszerült, akár a latinitás közvetítésével, nyelvváltásra, hogy a választott ország irodalmának élvonalába kerüljön, ő sohasem tagadta meg a népét, de nem is számított az „ifjonti erő” örökségére. A választás lehetőségével élt, bár kérdés, hogy szabad választás volt-e az övé, hiszen kiköltözésében nem a választás szabadsága irányította, hanem a kényszer, a menekülés kényszere. Ebből következik, hogy örökségét sohasem tagadta meg, s a magyar irodalom élvonalába kerülését nem az elhagyott világ, főként nem az otthon maradtak jogos vagy kevésbé jogos elmarasztalásával alapozta meg, hanem műveltségével és tehetségével. Nem a választás lehetőségével élt, amikor az „annak idején jutányos áron” vásárolt „vízimalmot Kalota-

szentkirályon”, ezt a kedvenc menedéket családjával elkótyavetyélték, és felélték az árát, hanem a választás kényszere; hogy megőrizze irodalmi és személyes integritását, hosszú évekig várakozott a menekülést biztosító útlevele. A várakozás évei terhes évek voltak, ezekről többször esik szó írásaiban és beszélgetéseiben, és Kántor közli is ezeket a mondatokat, de nem azért, hogy magyarázatot találjon Csiki választására, hanem azért, hogy ily módon is dokumentálja meg illusztrálja azt a kegyetlen közéleti és eszmei nyomást, ami alatt írók és mindenki más élt Erdélyben meg másfelé, a múlt század, vagy ahogyan Csiki mondja, „a dicstelenül elmúlt század” utolsó évtizedeiben.

Kántor Lajos könyve, a *Barátom a malomban* azon kívül, hogy Csiki Lászlóról szóló rendhagyó monográfiaként is olvasható, annál is inkább, mert amíg készült a könyv, Kántor Csiki utolsó nagyregényét, az *Ajakír* címűt olvasta, ahogy kivettem a szávaiból, nem nagy lelkesedéssel, magam, aki a *Barátom a malomban* könyv előtt olvastam el a regényt, szívesen is majd róla ezen a helyen, Kántor fenntartásaival nem értek egyet, de ez most mellékes, fontosabb ennél megjegyezni, hogy Kántor Lajos „négykezes” könyve akár önéletrajzként is olvasható, egy szerb író *Önéletrajz másokról* című könyvének értelmében. Hiszen nemcsak a malomról szóló bekezdések, nemcsak a *Korunk* szerkesztőségében töltött évtizedek, nemcsak régebbi és újabb kritikái olvashatók Kántornak ebben a kollázsként is értelmezhető könyvében, például az a nagyon régi és nagyon izgalmas párbeszéd, amit Láng Gusztávval folytatott Kántor a második Forrás-nemzedék három új verskötetéről, köztük Csikiéről, magnetofon mellett, és most előkerült a beszélgetés kézirata meg Csiki fiktívnek is tekinthető beszámolója egy hosszú társalgásról valamely film előkészítése során, s ebben Kántor fiának, szintén Lászlónak is volt szerepe, hanem a könyv egészen átsugárzó személyes hangvétel folytán. Mindezért Kántor Lajos könyve önéletrajsként is olvasható, mégpedig mértéktartó visszafogottsággal megírt önéletrajsként másokról.

Függelék

Csiki László: *Ajakír*

■ Csiki László költőnek és prózaírónak a Magvető kiadásában megjelent, terjedelmes *Ajakír* című regénye egészében a valóságirodalom és a fantaszitikum határán egyensúlyoz. Kötéltánca helyenként ijesztő, helyenként szenvedélyes, máshol ironiára és szatírára kiélezett. Miközben olvasmányos és érdekes, érdekesítő, mint minden valamirevaló regény.

Csiki László elismert íróként Erdélyből költözött át Magyarországra, és életműve ott teljesedett ki. Az *Ajakír* talán az utolsó befejezett műve, nagy ambícióval készülhetett, hiszen tárgya az elhagyott ország történetének a közelmúltban lejátszódott, a hosszú éveken át uralkodó diktátor kivégzésével befejeződött véres fordulata, annak előzményei, az éveken át tartó és az ember életét sorra megkeserítő rendelkezések, a szegénység és az elhagyatottság, ezzel együtt az egész társadalmat egészében behálózó, a besűgés és megfigyelés minden lehetséges változatára építő rendszer, amely végül is saját köreiből omlik össze. Könnyű az *Ajakír* tartalmát, megfogalmazott világképét akár az időben, akár helyileg azonosítani, és ebből a szempontból akár még történelmi regénynek is mondható Csiki László munkája, vagy társadalmi tablónak, hiszen a társadalom szinte minden rétegét, az uralkodó és az alattvalói rétegeket, időseket és fiatalokat, illeszkedőket és ellenállókat, törekvőket és beletörődőket sorakoztat fel, s mindezt a történetmondás majdhogynem egészen hagyományos eszköztárával teszi. Csiki Lászlónak szemmel láthatóan nem volt szándékában akár a regény megújítása, akár nyelvezetének és felépítésének az újabb irodalmi irányokhoz vagy törekvésekhez való közelítése. Egyszerűen egy jól visszhangzó ötletre építve írta meg regényének egyenes vonalú történetét, nagy kitérőkkel a megérkezéstől a valamennyire homályban hagyott távozásig. A regény első személyben megszólaló és ezt a beszédmódot mindvégig fenntartó hőse szepítőszer-ügynök, egészen magas, talán a legmagasabb szintről jött megrendelés alapján ajakír-, azaz rúszkollektívával érkezik az ország fővárosának repülő-

terére, ahol megbízottak fogadják, kollektívájának átnézése után szálláshelyére kísérik, de egyelőre nem lehet tudni, mikor mutathatja majd be az ajakír-választékot a megfelelő helyen a megrendelőnek. A történet télvíz idején játszódik, és ennek van jelentősége a regény jelképszerűségében, hiszen az egész ország jéggé fagyott, nincsenek közvetlen és melegséget árasztó kapcsolatok, nincsenek elmúlhatatlan barátságok, mindent jegyre mérnek, semmiből sincs elég, minden hiánycikk, kivéve a rossz italokat meg természetesen az uralkodó rendszer mindent megszőpítő szolárait. Az ügynöknek várni kell a kollektív bemutatására, mert most éppen mással vannak a megrendelők elfoglalva. Tábornokok és őrnagyok, rendőrök és katonatisztek törődnek az ügynökkel, aki, míg várakozik, eljut szülővárosába is. Nagy tehergépkocsikkal hordják a havat a város főterére, mert ide várják az uralkodót, akit Haza Bércének neveznek, és több alakmása van. Az ő hangja szól a rádiók hullámhosszain, az ő képe jelenik meg a tévécsatornákon, mindenhol ott van, és mindenhol bölcsesket mond. Érkezésének előkészületei lázasan folynak a városban, a beszenyenezett havat most tiszta hórétegek borítják. Az ajakír-ügynök szállodai szobájában különféle üzeneteket kap, és maga is üzenet, főként az őrzőjének, naplóját a napi bejegyzésekkel nyitva hagyja a szobája asztalán. Majd rokoni látogatásokat tesz, szűkösen, de megvendégelik a rokonai, régi ismerősökre talál, régi szerelmét is felkutatja, és mindenhol a romlással, a rombolás nyomával találkozik, a már-már embertelenné silányult házakban és lakásokban. Közben persze emlékezik is, fiatalabb éveire, a szülőváros régi képére, ami számára most egyszerűen idegen és ismerős, közeli és távoli. Franciaországban hagyott kedvesének mondja az ügynök a történetet, mindazt amivel szembesült, mindazt, amiben része volt. Semmit sem hallgat el, elég ráérősen beszél, sok-sok részlettel, s ez minden biznnyal a regény erőssége, hiszen bőven osztja a részleteket, bőven számol be minden apró történésről, azokról a történésekről, amelyek egészében az országban uralkodó állapotokat hivatottak bemutatni. Csiki

jól láthatóan tartózkodott a sommás ítélektől, nem ideologizálta és nem politizálta el a regényt, egyszerűen sok-sok részlettel dolgozott, s ezek egymásra épülve, egymáshoz kapcsolódva tárták fel a múlt nagyon hosszú ideig tartó történéseinek hazugságait, embert és büszkeségét romboló intézkedéseit, valójában azt a kiúttalanságot, amibe a diktatúra sodorta az országot. Se szeri, se száma az időnként egész anekdotává terjeszkedő történéseknek, amelyek sorra egyetlen cél felé vezetnek: bemutatni a Haza Bérce bitorolta világot, mégpedig egy egészen sajátos nézőpontból.

Az első személyben megszólaló ügynök néhány évvel korábban hagyta el az országot, Párizsban telepedett le. Körülményes távozását megelőzően a lázadás érzését táplálta magában. Így beszélt egy kiránduláson Emhez, a kedveséhez, akit majd később szülővárosában viszontlát: „Ez a mi kirándulásunk lázadás. Öntudatlan lázadás, legalábbis a célja. Egészségesek akarunk maradni. De miért? Mert túl akarjuk élni ezt az egészet. Megpróbálnak lassan, módszeresen elpusztítani, kiéheztetni, vegyszerekkel megmérgezni és főleg elvenni kedvünket az élettől.” Majd hozzátette: „Mí dachból, dühünkben vagyunk egészségesek, szívjuk az ingyen levegőt, az ingyen napsütést, mozgunk, és úgy teszünk, mintha élénk, hadd pukkadjanak meg, dögöljenek bele ők a kudarcukba.” Majd amikor hazatérnek a kirándulásról, és Em meztelenül jelenik meg a szobában, azt mondja az akkor még a lázadás értelmében reménykedő, „Tested, ez a független ország”. Azután a fejezet végén, már utólag, az emlékezés idején, hozzáteszi: „A teste volt a hazám.” Innen kezdődően már nincs más választása, nem reménykedhet tovább, el kell hagynia az országot, Emet is, annak a hazát jelentő testét. Egész kis elbeszélés ez a kirándulás-történet és annak befejezése; ilyenekből épül fel az *Ajakír*: A három nagy fejezetből álló regény az ilyen elbeszélések egész sorát vonultatja fel, mindvégig azzal a céllal, hogy bizonyítsa, valóban megkísérelték elpusztítani és kiéheztetni az alattvalókat, elvenni mindenkinek a kedvét az élettől. Az elbeszélő többes számban beszél róluk, ám nem hagyja ennyiben; a hatalom többsééhez tartozókat is sorra bemutatja, azokat is, akik

ezt hivatalból teszik, azokat is, akik csak eljártsszák odatartozásukat, besúgnak, mert valamiben reménykednek. Sokan vannak, egy egész népes társaság, gyorsan emelkednek és bukhatnak le, kitarotán végzik a rájuk szabott vagy önként vállalt többségi feladatokat. Csiki prózaírói erénye, hogy egyetlen szóval sem ítélik meg felettük, amit tesznek, amit gondolnak és amit beszélnek, önmagáért beszél, nincs itt szükség tanulásra.

A történetrészletek, az anekdoták, a szövegbe ékelte elbeszélések sorából épül fel a regény. Nagy élettapasztalat rejlik ebben, és talán még nagyobb irodalmi tapasztalat. Ez utóbbi tapasztalatnak forrása az olvasóba vetett bizalom. Csiki pontosan tudja, hogy az olvasó nem érti, mert nem értheti félre az előadott anekdoták és elbeszélések jelentését, s azt is tudja, hogy ezeknek a jelentéseknek közvetlen közlése és kimondása megölné a regényt mint irodalmat és röpirattá tenné, ami természetesen nem az irodalmi megszólalások legutolsó bika, de semmiképpen sem helyettesítheti a regényt. Egy helyütt ezt mondja a Franciaországban hagyott kedvesének, akinek megszólítása a regény: „Információt a képzeletemből merítem, Lucille. Elég tágas tartomány az. Az emlékezetem gyöngöe és szítás, a képzeletem helyettesíti, ezért is van annyiféle hiteles önéletrajzom.” Kulcsfontosságú szavak ezek, bennük a regény megértésének kulcsát rejtette el Csiki László. Alapvetően a fikció felé vezetnek el ezek a szavak, a képzelet felé, ami a közvetlen tapasztalattal együtt a fikció forrása. Csiki László regényhőse megélte a diktatúrát, és a regény idejére viszontlátta, majd megélte a diktatúra bukását, a diktátor csúfos végét, miközben valami nagyon fontosat rábíz az olvasóra, rábízta, hogy a képzeletből merített információk, az emlékezést helyettesítő képzelet rendezzék el úgy az értelmezés és az ítéletalkotás műveleteit, hogy eközben nem csak egyetlen hiteles életrajz keljen életre, hanem több hiteles életrajza az én-elbeszélőnek, mert neki valóban több életrajza van, hiszen a korábban elhagyott ország, a haza, Em teste tovább él későbbi élete során, folytatódik ott, ahol már nincs is közvetlenül jelen, mert nem fejeződhetett be az ország elhagyásával; az egyszer megtapasztalt diktatúra az egész életrajzot befolyásolja és

meghatározza. És ezek az életrajzok sokszorosodnak, minden történésben, a történések részleteiben, anekdotákban és elbeszélésekben mutatják meg magukat. Az *Ajakír* tehát az elbeszélő én többször felmondott életrajza, még akkor is, ha az életrajzok viselője saját személyét nem váltja le, se fel. Azt mondja egy helyütt az én-elbeszélő, már a sortűzek, a tömeghalálok, a diktátor bukása után, hogy „egy női lábfejnél nincs meghatóbb és érzékenyebb, a világmindenség egy zuga fészkel, húzza meg magát minden hajlatában. A talp

homorulatján lehet azt legjobban tapasztalni. De ahhoz kora délután kell, derengés, nem homály.” Ahogyan a női lábfej minden zugában a világmindenség fészkel, úgy fészkel Csiki László *Ajakír* című regénye minden részletében, minden hajlatában, minden rövid vagy hosszabb történetében az aljasságokkal és gyilkosságokkal, rablásokkal és kivégzésekkel terhes világmindenség. S arról, hogy mindez ne maradjon homályban, az olvasót bizalmába fogadó Csiki László elbeszélője tesz.

Bányai János

AMIKOR A KÖZÖSSÉG HARCBA SZÁLL

Szijártó Zsolt: *Kockázat, társadalom, átmenet.* *Az ófalui „atomtemető” körüli konfliktusról*

■ Az egyén, egy közösség hozzáállása, viszonyulása az újhoz, a körülötte történő változásokhoz alapvetően óvatos, bizalmatlan és elővigyázatos. A kényelmesen berendezett, biztonságos, hosszú távra eltervezett életébe, mindennapi rutinjába, felállított értékrendszerébe és világszemléletébe nehezen enged be olyan tényezőket, amelyek megváltoztathatják mindezt, felboríthatják a meglévő rendet, esetenként meghazudtolhatják a lételemekként felállított igazságokat. Amikor azonban a láthatáron feltűnő változás egy nem szükségszerű ismeretlen, kockázatot, veszélyt rejt magában, akkor ennek elfogadása a naiv, természetszerű bizalmatlanságon, óvakodáson túlmutatva problematikussá is válik.

Egy közösségben a kintről jövő, meg nem magyarázott vagy meg nem értett veszélyek, melyek jogosultságára az egyének az általuk kialakított élet dimenzióiban nem kapnak választ, ellenérzéseket szülnek, elutasító reakciókat, konfliktusokat eredményeznek. Azonban az esetek többségében ez a konfliktus, ezek az ellenérzések vagy visszafojtva maradnak, vagy könnyen feloldhatóak az érintettek beavatása, a változás szükségszerűségének és biztonságosságának

bizonyítása, megcáfolhatatlan észérvek vagy meggyőző érzelmi ráhatás alkalmazása által.

Ám mi történik akkor, amikor a szóban forgó „ismeretlen” egy olyan területről érkezik, amelyik esetében nincs megcáfolhatatlan észérv, nincs megfellebbezhetetlen politikai döntés, nincs érzelmi kötődés, és nincs egy teljes körű magyarázat, mely magába foglalná a szükségszerűséget, az indoklást és a meggyőzést? A fejlődő világ egyes dimenzióiban, mint az atomtechnológia, nem iktathatóak ki teljesen a kétségek, a tudomány még nem szolgáltat abszolút igazságokat. Ha a társadalom ezekkel találja szemben magát, megmaradnak a kételyei, a bizalmatlansága, hisz nem létezik minden kérdésre megnyugtató válasz. Ilyenkor a konfliktus kimenetele, az elfogadás–elutasítás játéka a racionalitás mentén előrejelezhetetlenné válik, alakulását a stratégiák, meggyőzési technikák, befolyásolási eszközök alkalmazása határozza meg.

Mindezeknek, különböző érdekek mentén, egyetlen célja van: az újat, a változást elfogadtatni, a biztonságérzetet fenntartani, a biztos megnyugtató látszatát keltetni ott, ahol nincs abszolút bizonyosság. Ebben a folyamatban egy közösség általában passzív